

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

יהוה לב המועדים

גליון לג הלכות והליכות בענין חייב איניש לבסומי, וסעודת פורים

ביאור אחר: דעל ידי השיכרות יתבלבל בסדר ויאמר קודם "ברוך מרדכי" ואחר כך "ארור המן" (כ"ח תרצה ב, בשם צידה לדרך).

ביאור אחר: ארור המן וברוך מרדכי שווים בגימטריא (502) ושיכור בקל טועה בחשבון (אבודרהם, מהרי"ל הובא במטה משה תתריב, א"ר תרצה ב).

ביאור אחר: שהולך על הפיוט שהיו אומרים ובבית אחד היו עונים אחריו ארור המן ובבית אחר היו עונים ברוך מרדכי, וצריך דעת בשביל לא למעות בזה (אבודרהם בשם בעל המנהגות א"ר תרצה ב).

ביאור אחר: ע"פ הירושלמי שצ"ל ארור המן ארורה זרש ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, וכשהוא מבושם קשה לאומרו כולו (תוס' מגילה ז, ב ד"ה דלא, ערוה"ש תרצה ג בשם הב"ח).

ביאור אחר: לפי שנים פורים מתחלק לשנים א. מפלת המן שע"ז במלה הסכנה שהיתה לעם ישראל, ב. גידול מרדכי שע"י זה נהיה לישראל עושר גדול וכבוד, ולפי זה ארור המן הכוונה לנס מפלת המן, ברוך מרדכי הכוונה לגדולת מרדכי, וזהו חייב איניש לבסומי עד דלא ידע מכח המשקה להכריע איזה נס יותר גדול מפלת המן או גדולת מרדכי (פ"ז תרצה ערה"ש שם, משנ"ב שם).

ביאור אחר: כל זה משל שישליך כל אדם הקנאה והשנאה שיש לו לאדם על חבריו בפורים, כי לפעמים אדם שונא את מי שצוררו ועשה לו דבר רע וחשב רע, ודרכו לקללו תמיד דוגמת המן כי שונאו של אדם הוא המן שלו, ולפעמים אדם מתקנא באדם מחמת שרואה אצלו ברכה מעושר וגדולה כדוגמת מרדכי שמחמת גדלו קינאו בו אחיו שנאמר (אסתר י ג) "רצוי לרוב אחיו", והנה השתיה ביחד מקרבת הלבבות ומוסיפה אהבה עד שתנמל הקנאה ביניהם, ועל זה אמר שישתכר עד דלא ידע לשונא השונא והוא דוגמת המן, ולא ידע גם כן לקנא בחברו המתברך בעושר וגדולה שהיא כדוגמת מרדכי, כלומר שלא די שירחיק השנאה מלבו אלא אפילו הקנאה ירחיק מליבו (חכמת מנוח מגילה דף ז, א).

אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום קם רבה שחטיה לרבי זירא למחר בעי רחמי ואחיייה לשנה אמר ליה וכו' (מגילה ז, ב).

חייב איניש לבסומי

חייב לבסומי – חייב איניש לבסומי, וזמנו אינו רק בסעודת פורים אלא כל היום (הגרשו"א שלמי מועד פרק סב).

שיעור השכרות – עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

מצווה או לעיכובא – אע"פ שאומר חייב איניש לבסומי אינו אלא למצווה בעלמא ואינו לעיכובא (א"ר תרצה ב בשם מהרי"ל סימן נו).

נשים בחיוב לבסומי

נשים אינם מצוות לשתות יין בפורים (משנ"י תרצה) (עיין פנ"י כתובות דף סה, א בד"ה בנמרא ואלו הטעם) וכתבו בדרך צחות דכתיב (באסתר ט – לב) "ומאמר אסתר קיים דברי הפרים האלה" פרים כתיב חסר לפי שאסתר הודיעה לנשים חיוב פורים, אבל הפורים חסר וא"ו להורות שמשלוח מנות ושמחת פורים נוהג אבל לא חיוב לבסומי.

קטנים בחיוב לבסומי

אין חיוב חינוך לקטנים לבסומי, והטעם: לפי שמצווה זו מתקיימת בלב ולא שייך בזה דין חינוך (הגרנ"ק הובא בספר יד פורים עמוד קט הערה ח). באורחות רבינו מביא שהגר"י"ק זצ"ל היה אומר לנכדותיו לשתות קצת יין (ח"ג פורים צג).

ביאור עד דלא ידע

יש שביארו שהייב אדם לבסומי במדה כזאת שלא ידע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי ויחשוב שהמן הוא הברוך ומרדכי הארור (קיצור פסקי הרא"ש ס"ח, שער הכונות דף קט ע"ד, סידור עמודי שמים ליעב"ץ).

ויש שכתבו דלאו דוקא שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי
אלא ה"ה שאר דברים שהם שני הפכים כיוצא בזה ולא נקט אלא
למשל בעלמא, וכן מובא בהנהגות מוהר"א אזולאי שהוא רמז שלא
ידע להבחין בין בשר לבשר כגון בין בשר של שור לבשר של פרה
וכיוצא וכן ברוך מרדכי בנימטריא בשר ומשום שמחת יו"ט נקטו
דרך בדיחותא לשון השייך לסעודה [בשר] (הנהגות מוהר"א אזולאי
תרצה א).

ויש אומרים שלרבותא נקט זה שאפילו אלו לא ידעו אעפ"כ שותה
מחמת שמחת פורים וכל שכן כשלא ידע דברים אחרים (חכמת מנוח
מגילה ז, א).

לצאת ידי חובה לבסומי על ידי שינה – יש אומרים שאין צריך
להשתכר כל כך אלא ישתה יותר מלימודו וישן ומתוך שינה אינו
יודע בן ארור המן לברוך מרדכי (שו"ע תרצה ב) וכתב המשנ"ב בשם
הפמ"ג (שם ס"ק ה) וכן ראוי לעשות. ויש שכתבו מ"מ גם לדעה זו
צריך שיבוא לישן מכוח שתית היין ואינו מקיים המצוה בשינה
לחוד (אורחות רבינו ח"ג פורים צג).

היודע בעצמו שיוזלזל אז במצוה מן המצוות, כנסילת ידים וברכה
ובברכת המזון או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהג קלות
ראש מוטב שלא ישתכר וכל מעשיו יהיו לשם שמים (חיי אדם כלל
קנה אות ל).

שיכרות על ידי יין או שאר משקאות משכרים

מרש"י במגילה (ו, א ד"ה חייב איניש) כתב על דברי הגמרא חייב
איניש לבסומי בפורי'א לבסומי ביין, וכן נקט הרמב"ם (הלכות מגילה
פרק ב טו), ושותה יין עד שישתכר, וכן נקט הרוקח (סימן רלו) חייב
איניש לבסומי פירוש ירבה משתה היין.

והטעם שעיקר השיכרות מ"ן לפי שכל הניסים שהיו לישראל
בזמן אחשוורוש היו על ידי משתה והמשתה היה ביין דכתיב (אסתר
ז – ב) "במשתה היין" לכן המצוה להשתכר מ"ן (שו"ת התעוררות
לתשובה ח"ג סימן תצא, מקראי קודש פורים סימן מד).

טעם אחר: על פי המדרש שהמן הלשין על היהודים שאם נופל
זבוב בכוס הם זורקים את הזבוב ושותים את היין, ואם יגע המלך
ביין הם ישפכו את היין ושמע המלך, וא"כ על ידי היין באה כל
הגזרה (שו"ת משנה הלכות ח"ה סימן פ"ג).

דעת הרדב"ז – מספקו של הרדב"ז מוכח דס"ל שחייב אינשי
לבסומי הוא ביין, והסתפק באדם שנדר שלא ישתה יין עד
שיחזור לביתו אם יהיה מותר ביין של מצווה, כגון קידוש היום ד'

כוסות ופורים, הרי דס"ל דיין של פורים מצווה כמו יין של קידוש
וד' כוסות, וביותר דאי ס"ל דמצות חייב איניש לבסומי בפורים
לאו דדוקא ביין א"כ ודאי דאסור יין בפורים שהרי אפשר בשאר
משקים (רדב"ז ח"א סימן תסב).

ויש שאמרו שלא דווקא ביין, והטעם: לפי שלא כתוב יין ורק
דדבר ידוע שאין שמחה אלא ביין דכתיב (תהילים קד טו) "ויין ישמח
לבב אנוש" ולכן מהני גם בשאר משקה דהוי חמר מדינא, וכן
מובא באורחות רבינו (ח"ג עמוד נז אות צב) בשם הגר"י קניבסקי
שלא דווקא ביין ה"ה שאר משקאות, והוסיף שצריך לשתות גם
קצת יין משום משתה שזה דרכו ביין.

הטעם שחייבו חכמים לבסומי ועוד שהרי בכמה מקומות

בתורה מוזכר שהוא מכשול גדול כגון בנח ולוט

לפי שכל הניסים שהיו לישראל בימי אחשוורוש היו על ידי משתה,
ושתי נטרדה מהמלכות על ידי משתה, שנאמר (אסתר א, י – יא) "ויהי
ביום השביעי כטוב לב המלך ביין... אמר להביא את ושתי", ובאה
אסתר תחתיה על ידי משתה כדכתיב (אסתר ב יח) "ויעש המלך
משתה גדול וגו' את משתה אסתר", וכן ענין המן ומפלתו על ידי
משתה היה, ולכן תקנו להשתכר בפורים מפני שנעשה הנס ע"י
משתה היין שעשתה אסתר ועתה יהיה פרסום הנס בשתיית היין
(אבודרהם, מטה משה, ביאור הלכה תרצה ד"ה חייב איניש).

טעם אחר: לפי שהמן בקש להשמיד ולהרוג את כל היהודים
ולשפוך דם יהודים לכן נצטוינו לעשות ענין קרוב לזה מתוך
שמחה לשתות הרבה עד שנהיה כמתים מושכבים ארצה, ועוד
הוא חשב לשפוך דם ואנו נוסף דם על דמינו (סדר היום סדר פורים).

טעם אחר: כדי לתקן עוון שנהנו מסעודתו של אחשוורוש וע"י
המצווה לשתות עד שיכרות, אנו נעשים בעלי תשובה על חטא
ההנאת מסעודתו שהשתכרו וקילקלו (חת"ס בתורת משה על פורים).

טעם אחר: בספר יד אפרים כתב שנתגלה לו הטעם בחזיון ליל
שעיקר החיוב כדי שיהיה בשמחה כדכתיב (תהילים קד טו) "ויין
ישמח לבב אנוש" ומחמת שיהיה בשמחה יהיה חדות ה' מעוזו ויתן
להודות לה' על הנס מתוך הרחבת הלב (יד אפרים להגד"א מרגליות
בהערותיו הנדפס לשו"ע סימן תרצה).

טעם אחר: לפי שבזמן נצחון מרדכי כתיב (אסתר ח יז) "ורבים מעמי
הארץ מתייהדים כי נפל פחד היהודים עליהם" אך מרדכי רצה
לבחון מי הוא המתגיר בלב שלם לשם שמים, ומי עושה כן רק
לפנים ושנאתם נשאר בלבו נגד היהודים, לכן צוה על כל היהודים
שיקהלו וישתו יין רב וישתכרו, וידועים דברי חז"ל נכנס יין יצא
סוד וע"י כך ראה מי שצעק גם בעת שיכרותו "ארור המן ברוך

מרדכי" סימן שנתגיר בלב שלם ולבו עמו, ומי שנתגיר ולבו אין עמו כשהינו שיכור יצא סוד והוציא מפיו מה שבלבו וקלל את מרדכי וברך את המן, ואז הרגו, ומכיון שהונהג כן בגזרת מרדכי בעת ההיא לא השתנה המנהג עד היום הזה (אמרי חיים מהמניד מקמניץ עמוד קסו).

המזיק את חברו בשיכרות – י"א שאם הזיק את חברו מכוח שמחת פורים [לאפוקי אם התכוון להזיק (משנ"ב שם ס"ק יד)] פטור מלשלם (שו"ע תרצה ב) וכתב המשנ"ב שאין המנהג לפטור בהזק גדול (שם ס"ק יג).

אדם שדרכו להזיק בשיכרותו – אע"פ שבכל השנה אסור לשתות דברים השמכרים אם דרכו להזיק בהיותו שיכור במקום מצוה כגון בפורים שרי (הגר"ש אשרי האי"ש פרק מה ח).

סעודת פורים

אמר רב יוסף הכל מודים בפורים דבענין נמי לכם מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב ביה, וכתב רש"י (בד"ה דבענין נמי לכם) שישמח בו במאכל ומשתה (פסחים סח, ב).

סעודה בליל פורים

ומ"מ גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה (שו"ע תרצה א).

פורים במצו"ש אע"פ שהרבה בסעודה שלישית מ"מ צריך להרבות קצת סעודה בלילה לכבוד פורים (משנ"ב תרצה ס"ק ג).

הטעם שקבעו סעודה בפורים – לפי שבפורים היתה גזירה על הגופות והוא להשמיר ולהרוג את כל היהודים שהוא ביטול שמחה ומשתה ולכן כשהצילם ה' קבעו לעשות משתה ושמחה (משנ"ב תרע ס"ק ו).

טעם אחר: זכר לנס שנעשה על ידי הסעודה (פמ"ג משב"ז תרצה א).

נשים בסעודת פורים – אף נשים חייבות בסעודת פורים, והטעם: דאף הם היו באותו הנס ובאותו פסוק שמובא חיוב (אסתר ט יט) משלוח מנות כתוב "לעשות אותם ימי שמחה ומשתה" (פמ"ג תרצה בא"א ס"ק יד).

בדיני הסעודה – ויקבץ אנשי ביתו וחבריו, והטעם: כדרך המסיבה שמתאספים הרבה לעשות סעודה ומתוך כך מתרבה השמחה, וכשיושב יחידי וגלמוד א"א לשמחה הרבה (קיצור השל"ה מסכת מגילה, סדר היום סדר פורים).

כוונה בסעודה – וז"ל המשנ"ב אפשר דצריך כוונה לשם מצווה (תרצה ס"ק ד).

הטעם שלא תיקנו ברכה על מצות סעודת פורים

לפי שסעודת פורים ומשלוח מנות הם בכלל שעשה ניסים כי רק על ידי הנס נתחייבנו במצוות הללו (מהרי"ץ חיות בהנהגותיו מגילה ז, א). והקשה לפי זה מדוע מברכים על מקרא מגילה והרי נתחייבנו גם בזה מחמת הנס.

ומבאר טעם אחר שכל מצווה שלא ניכר בה שעושה לשם מצוה אין מברכים עליה ובסעודה אין שינוי בסעודה זו לסעודה שאוכל בכל יום, וכן נראה מדברי המגן אברהם שכתב בסימן (תרצ"א) וז"ל, נראה שמי שאין לו מגילה לא יברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודה דזהו דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ויו"ט ולא תיקנו עליהם ברכה כלל (שו"ת בית השערים או"ח שפא).

מנן הסעודה

ביום – העושה סעודה בלילה לא יצא ידי חובה (שו"ע תרצה א) הטעם שביום: כיון שהיום יותר חשוב מהלילה, טעם אחר: לפי שעיקר הנס נעשה ביום שנהרגו הגוים במלחמה (סדר היום סדר פורים), טעם אחר: דכתיב (אסתר ט – כב) ימי משתה ושמחה (ע"פ הנמרא מגילה ז, ב).

אחר מנחה (שו"ע תרצה ב), הטעם שהסעודה אחר מנחה – דאם יאכלו קודם יש לחוש שיהיה שיכור בשעת מנחה ושיכור שהתפלל תפילתו תועבה (כפר מהרי"ל הלכות פורים טו).

הטעם שאין עושים סעודת פורים שחרית לפי שבבוקר צריך לקרוא את המגילה ואחר כך מרודים במצות משלוח מנות ומתנות לאביונים ואין פנאי לאכול הסעודה בשמחה (תרומת הדשן ס' קא). ומכל מקום ישתדל שרוב הסעודה תהיה ביום (שו"ע תרצה ב).

אכילת פת – נחלקו האחרונים אם יש חיוב לאכול פת בסעודה זו, ו"א שצריך לאכול פת, והטעם: דצריך סעודה גמורה ואין סעודה בלא פת (יעב"ץ בספר מור וקציעה סימן תרצה, ערה"ש תרצה ו).

ראיה מתוס' לאכילת פת מתוס' ברכות (לה, א סוד"ה להם) שכתב ומיהו אם קבע סעודתיה עליהו כמו בפורים מברך המוציא, מבואר שסעודת פורים היתה בפת (נמוקי או"ח) (עיין עוד תוס' שם ד"ה מר וזטרא וכן שם מב, א ד"ה להמנית).

בשערי תשובה (תרצה ד"ה מצווה להרבות), כתב שאם עשה סעודה בלא לחם יצא, ומנהג העולם לאכול פת (שו"ת מהר"ם שיק סימן שם).

בשר – מצווה לאכול בבשר, וז"ל הרמב"ם מגילה (פרק ה ט"ו) כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה ושותה יין כפי אשר ימצא, ובספר לקט יושר (מנהגי פוסקי רבינו בעל תרומת הדשן) כתב הטעם: משום "שאין שמחה אלא בבשר ויין".

הטעם שחלוק חנוכה מפורים, שבפורים סעודת היום היא

מצווה ובחנוכה לא תקנו סעודה זכר לנס

לפי שבפורים הייתה גזרה על הגוף להשמיד ולהרוג את כל היהודים מנער ועד זקן, משא"כ בחנוכה הגזרה הייתה על הרוחניות ולכן לא תקנו על זה חיוב סעודה (לבוש תרע ב). המשבצות זהב מוסיף על דברי הלבוש שבפורים היה הכול על ידי נס כמו שכתוב במגילה (אסתר ו – א) "בלילה ההוא" כמה ניסים היו באותו לילה, משא"כ בחנוכה הנס אע"פ שהיה בסיעתא דשמיא הוא נעשה על ידי אדם (יהודית) ופחות התפרסם נס זה ועיקר הנס התפרסם על השמן.

וכעין זה כתב הט"ז שבפורים היה נס על הצלת הנפשות ודבר זה התפרסם בעולם, משא"כ בחנוכה אע"פ שהיה נס גדול לא התפרסם על המלחמה אלא עיקר הנס היה על כך השמן ולכן תקנו בעיקר על השמן להדליק נרות (ט"ז תרע ס"ק ג).

טעם אחר: לפי שבחנוכה הנס היה ע"י מלחמה שהיהודים נלחמו באויביהם ונצחו, משא"כ בפורים שהנס נעשה מאליהו בלי מלחמה, ולא עוד אלא שהמלך היה גוי ונתן רשות להרוג הגוים והוא פלא פלאות, ונמצאת השמחה כפולה וע"כ קבעום גם למשתה ושמחה (כה"ח תרע ס"ק יא).

טעם אחר: בפורים קבעו למשתה ושמחה לפי שהתשועה באה להם על ידי משתה ושמחה שעשתה אסתר, ומתוך המשתה נתלה המן ועלה מרדכי לגדולה לא כן בחנוכה שהנס היה בענין הנרות (מאמר מרדכי).

טעם אחר: לפי שבפורים קבלנו את התורה (כדאיתא שבת פח, א) וכתוב (משלי ט ה) "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי" ולכן עושים משתה ושמחה (מחבר"ר אות ד הובא בכה"ח תרע יא).

מנהגים בסעודה

לעסוק בתורה לפני הסעודה – טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה (שו"ע תרצה ב), והטעם: לפי שמגינה עליו שלא

יארע לו חלול בסעודה וברבי משתה תרצה ח"ב ב שם מהר"י רבינו

סמך לדבר: דכתיב (אסתר ה – ט) "ליהודים היתה אורה ושמחה" ודרשו (מגילה טז, ב) "אורה" זו "תורה" ואח"כ "ושמחה" (רמ"א תרצה ב, קיצור השל"ה מסכת מגילה).

ללמוד הלכות פסח – מתחילים ללמוד הלכות פסח בפורים מדין שלוש יום קודם החג דורשים בהלכות החג (משגיב תכס ס"ק ב).

אכילת זרעונים – י"א שיש לאכול מאכל זרעונים בפורים (שו"ע תרצה ב), והטעם: זכר לזרעונים שאכלו דניאל וחבריו בבית המלך (שו"ע שם), דכתיב (דניאל א – יב) "ויתנו לנו מן הזרעונים", וזה גם המאכל שאסתר אכלה שנאמר (אסתר ב – ט) "וישנה ואת נערותיה לטוב" מלמד שהאכילם זרעונים (משגיב תרצה ס"ק יב). ובמחזור מעגלי צדק (דף מ, ב) כתב ולא ראיתי ולא שמעתי לנוהג מנהג זה.

הטעם שעשו זכר לדניאל – ע"פ הגמרא (מגילה טז, א) שהתך אחד מסריסי המלך שמוזכר במגילה (אסתר ד ה) הוא דניאל (לבוש תרצה ב),

אכילת קרעפלאך – מנהג ישראל לאכול בפורים לביבות הנקראות קרעפלאך ממלאות בבשר, והטעם: מפני שביו"ט נאמר שאין שמחה אלא בבשר ויין, אך פורים שהוא יו"ט באיתכסיא שהרי מותר במלאכה, לכן מכסים גם כן את הבשר (נאולת ישראל, לקוטי מהרי"ח סדר ומנהגי ערב יו"כ).

המן טש (אוזני המן) – יש שאוכלים מאפה עם שלוש קצות הנקרא המן טש, והטעם: לזכר שראה המן שלושת אבות מיד תש כוחו, וכתוב "וכל קרני רשעים תגדע" זו המן "תרוממנה קרנות צדיק" זה מרדכי (פעמי המנהגים בשם ספר מטעמים).

אכילת מאכלי חלב – יש הנוהגים לאכול מאכלי חלב, והטעם: לפי שבימי אחשורוש קיבלו את התורה מאהבה והתורה משולה לחלב (או"ח ספינקא ס"ק ו בשם ספר יפה לב).

נרות – יש להרבות בנרות דכתיב (אסתר ה – ט) "ליהודים היתה אורה" (ערוה"ש תרצה ה), טעם אחר: דרך שמחה ויו"ט (קשו"ע קמב ה).

שירים של יו"כ – יש ששרים בפורים משירי יו"כ בפורים, והטעם: לפי דאמרינן פורים כפורים (לוח דבר בעיתו).

ניתן להשיג

הגדה של פסח "לב המועדים"

בבית המחבר רחוב בעלי התוספות, 6 משפחת לב 052-7668608